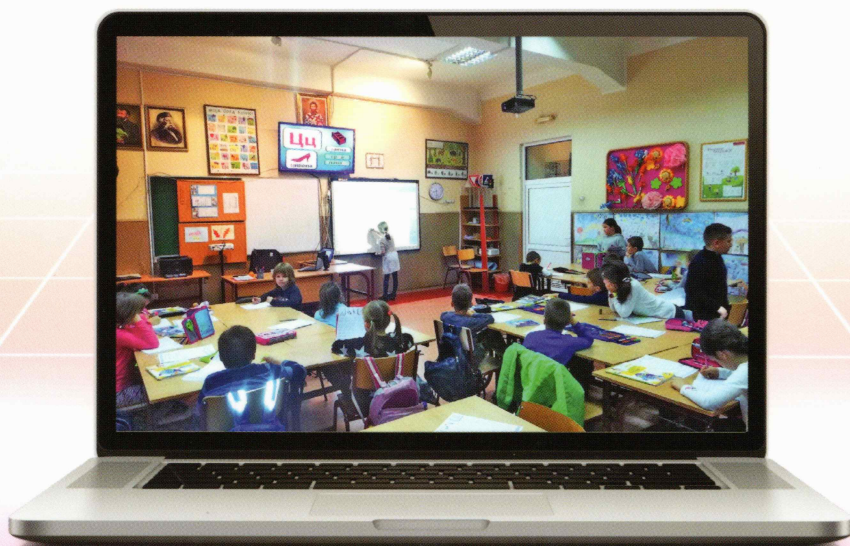

ИНСТИТУТ
ЗА ПЕДАГОШКА
ИСТРАЖИВАЊА

НАСТАВА И УЧЕЊЕ У ПРОЦЕСИМА МОДЕРНИЗАЦИЈЕ СРБИЈЕ

Емилија ЛАЗАРЕВИЋ • Душица МАЛИНИЋ
Николета ГУТВАЈН • Нада ШЕВА

Уреднице

БЕОГРАД, 2019.

Библиотека
„ПЕДАГОШКА ТЕОРИЈА И ПРАКСА“

51

НАСТАВА И УЧЕЊЕ
У ПРОЦЕСИМА МОДЕРНИЗАЦИЈЕ СРБИЈЕ

Издавач

Институт за педагошка истраживања

За издавача

Николета Гутвајн

Уреднице

Емилија Лазаревић, Душица Малинић,
Николета Гутвајн и Нада Шева

Лектор

Јелена Стевановић

Технички уредник

Јелена Станишић

Дизајн корица

Бранко Цветић

Програмски прелом и штампа

Кућа штампе плус
www.stampanje.com

ISBN 978-86-7447-150-0

Тираж

300

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

**НАСТАВА И УЧЕЊЕ
У ПРОЦЕСИМА
МОДЕРНИЗАЦИЈЕ СРБИЈЕ**

Уреднице

Емилија Лазаревић, Душица Малинић,
Николета Гутвајн и Нада Шева

БЕОГРАД
2019.

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Проф. др Шефика Алибабић

Проф. др Оливера Гајић

Проф. др Александар Стојановић

Напомена. Радови у књизи представљају резултат рада на пројекту *Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије* (бр. 47008) чију реализацију финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (2011–2019).

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

371.26/.27(082)

37.015.3:159.953.5(082)

37.014.5(497.11)(082)

316.614(082)

НАСТАВА и учење у процесима модернизације Србије : уреднице Емилија Лазаревић ... [и др.]. - Београд : Институт за педагошка истраживања, 2019 ([Београд] : Кућа штампе плус). - 312 стр. : илустр. ; 24 см. - (Библиотека Педагошка теорија и пракса ; 51)

"Радови у књизи представљају резултат рада на пројекту "Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије"..."--> прелим. стр.
- Тираж 300. - Стр. 9-16: Предговор / Уреднице. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Регистар.

ISBN 978-86-7447-150-0

1. Лазаревић, Емилија, 1966- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Настава -- Квалитет -- Зборници б) Ученици -- Успех -- Зборници в)
Социјална интеракција -- Зборници г) Учење учења -- Зборници д)
Србија -- Образовна политика -- Зборници

COBISS.SR-ID 282228748

КВАЛИТЕТ ОБРАЗОВАЊА И ПРОБЛЕМИ У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ ОБРАЗОВНИХ СТАНДАРДА

Зоран Аврамовић¹

Институт за педагошка истраживања, Београд

Појам квалитета образовања један је од водећих појмова у теоријама савременог образовања. Значења се мењају у складу са друштвеним околностима и образовном политиком, с тим што је иновирање саставни део трагања за квалитетом. Потискују се схватања о квалитету која су усмерена на задовољавање потреба корисника конструкцијом стандарда. Разумевање стандарда квалитета обухвата услове у којима се одвија образовни процес и вредност наставног програма (компетенције – исходи).

Образовни стандарди су део система квалитета образовања. Други чиниоци су обученост школе да оцењује свој рад и своја постигнућа, модернизација наставних планова и програма, стручни развој наставника (Аврамовић и Вујачић, 2010). Концептуализација стандарда квалитета образовања је у сфери апстракције уколико се не повеже са имплементацијом. Средства имплементације су уоквирена планирањем, правилницима, обукама, индикаторима. Питање је да ли је оваквим приступом квалитету образовања постигнут циљ. Непоходна је анализа сазнајних, организационих, финансијских, кадровских чиналаца као могућних опструктивних механизма имплементације. Полазећи од тога да конструкција стандарда често превиђа могуће организационе и кадровске (наставничке) препреке у пракси, циљ овог рада је да се укаже на проблематичне тачке у имплементацији образовних стандарда (Malinić, Komlenović i Stanišić, 2013).

■ Проблеми реформских иницијатива у Србији

Транзиција српског друштва обухвата и област образовања и васпитања. Од 2000. године забележено је више реформских иницијатива које су карактеристичне по широко постављеним циљевима. Покретачи реформи

¹ E-mail: zoran.a@sezampro.rs

у Србији били су Министарство образовања, НВО сектор за образовање, научници организовани у оквиру различитих удружења или самостално.

Влада Републике Србије усвојила је 2002. године програм реформе образовања чији су циљеви дефинисани на следећи начин: 1) образовни систем треба да допринесе економском опоравку земље, 2) подршка демократском (децентрализација) развоју друштва, 3) подршка будућој европској интеграцији земље. Ови циљеви се понављају у свим документима Министарства просвете и спорта о реформи образовања 2002, 2003, 2004. године (Коваџ-Серовић и Левков, 2002). Као специфични циљеви реформе означени су: 1) формирање и развој генеративних и трансферних знања, вештина мишљења, ефикасног комуницирања и решавања проблема, 2) стицање животних вештина и функционалне писмености, 3) развој система вредности који уважава различитости и поштује правичност, људска права као и највредније елементе националне традиције. Поред децентрализације и демократизације реформа је подразумевала и побољшање квалитета образовања на свим нивоима: 1) успостављање система за процену квалитета и евалуацију, 2) професионални развој наставника, 3) осавремењивање наставних програма и уџбеника (више о томе Коваџ-Серовић и Левков, 2002:10).

О реформи курикулума (прелазак са плана и програма на исходе) објављена је посебна књига у којој се инсистира на исходима као важнијем делу образовања од садржаја. Исходи се дефинишу као знања, умећа, ставови и вредности које ученик треба да поседује након завршетка одређеног нивоа образовања (*Strategija razvoja kurikuluma u obaveznom i srednjem obrazovanju*, 2003). Део стратегије који се бавио *квалитетом образовања* критички је анализирао претходни система образовања у коме је било доминантно наставничко оцењивање ученика. Није постојао целовит систем за праћење и вредновање квалитета. Другим речима, систему су недостајале квалитетне информације о ефикасности и ефектима образовања, о квалитету образовних активности и њихових исхода, о квалитету услова у којима се образовање одвија, без аутономне експертске група која би вредновала квалитет образовања од школе до целовитог система образовања.

Нови циљеви квалитета образовања су дефинисани на следећи начин: 1) одређивање образовних стандарда, 2) реформа начина оцењивања, 3) оспособљавање школа да врше евалуацију и самоевалуацију образовних постигнућа, 4) реформа надзорничке службе, 5) оснивање националног центра за образовне стандарде и евалуацију, 6) континуиран професионални развоја наставника, 7) осавремењивање наставних планова и програма

(Kovač-Cerović i Levkov, 2002:10). Систематска анализа овако постављених циљева, токова и резултата реформских иницијатива треба да буде предмет истраживања. Критике и оспоравања циљева квалитета долазила су са разних страна: државноуправних, теоријских, професионално-струковних, запослених наставника у образовању. Могуће истраживање би обухватило недостатке у самој конструкцији реформске стратегије, као и практичне резултати вишегодишњег искуства.

У овом раду се испитивање фокусира на питање квалитета образовања са становишта проблема у имплементацији стандарда квалитета. Одређивање квалитета образовања најчешће понавља нормативистичку грешку. Концепт квалитета који је центриран око реформе и иновације не укључује у довољној мери анализу могућних препрека у поступку имплементације.

■ Квалитет образовања – проблеми у дефинисању кључних појмова

Модерна образовна политика је концентрисана на питање квалитета образовања. У том погледу она конципира *моделе и стратегије унапређивања* квалитета образовања. Поред стандарда квалитета, овај приступ укључује праћење, вредновање, унапређивање и управљање образовања. Проблем са овим приступом је, поред класичног питања мерења (квантификовања) побољшања квалитета образовања, дефинисање његових кључних појмова. Сваки од водећих појмова квалитета образовања подлеже дискусији значења. *Отвореност*, као једна димензија квалитета образовања, подразумева систем решења, односно одговора на потребе и интересе корисника. Друштвена стварност је преплетена приватним и себичним, ужегрупним и општим интересима. Да ли је систем квалитетнији ако је отворенији за приватне, ужегрупне интересе или општедруштвене? А ако је реч о овим другим, ко их одређује: јавност, влада, политичке странке?

Ефикасност је други проблематичан појам квалитета образовања. Под њим подразумевамо однос уложених ресурса (финасирање, материјални положај, образовање кадрова, стање школског објекта, начине управљања, време, опремљеност и наставна средства школе, идеје) и постигнутих резултата. Ништа не гарантује да ће више уложених ресурса подићи ефикасност образовања. А додатно питање је колико новца треба да се уложи, колико времена, колико простора да би резултат био ефикаснији. Сваки облик ефикасности подразумева одређене идеје. Које идеје су ваљане? Које су функционалне? Које су за краћу или на дужу примену?

Ефективност схваћена као постизање што вишег квалитета образовања подразумева избор средстава и одређивање критеријума за „више”. Не само да је загонетан појам квалитета образовања, већ и појам „више” није сасвим једноставно протумачити. Неке елементи образовања (наставна средства) могу да буду ефективнији, а други да стагнирају или назадају (наставници).

Појам *праведности*, одређен као несметано опредељивање ученика према својим талентима, способностима и развојним потенцијалима, а не на основу очекивања средине (родитеља или вршњака), припада идеалистичким погледима на образовање. Не само да овај идеал никада неће достићи „милоост остваривања“, већ не би било ни пожељно. Таленти, способности и развојни потенцијали су квалитети сваког појединца који се временом мењају. У току индивидуалног развоја, откривају се „праведности” и тако појединац припада друштвеним улогама и гради свој положај у друштву.

Све ове појмовне нејасноће квалитета у образовању изражавају проблем односа нормативног и стварног, односа који мора да рачуна на утицаје непредвидљивих чинилаца.

■ Иновација и имплементација као део реформе образовања

Нећемо погрешити ако тврдимо да је реформа образовања дежурна тема просветног живота у савременом друштву. Живимо у свету који се мења, а то значи да све структурне области тог света подлежу променама.

Разлоге за широку преокупацију образовањем треба тражити у нагом порасту улоге знања у привредном и друштвеном животу (Avramović, 2013). У индустријским земљама Европе и Америке, током последњих пет деценија, образовање је постало „кључ привредног развоја, побољшања животног стандарда и изградње правичнијег и равноправнијег друштва” (Deset godina reformi 1995: 85). Пuteви реформи укрштали су се са оптимизмом и песимизмом. Тврди се да током 20 века није било суштинских промена разредно–предметно–часовног система наставе (Potkonjak, 2000). Па ипак, различите оцене реформских подухвата у образовању нису ослабиле веру у растућу моћ образовања у савременом друштву.

Почетно питање је: „Шта се подразумева под реформом образовања?” Значење речи нас упућује на неку иновацију у области образовања која побољшава или мења постојеће стање односа у подручју просвете. Реформа најављује смену старих институција, вредности и актера и појаву нових идеја, решења и људи који ће те промене да остваре. Међутим, сваки реформски

пројекат мора да укључи и критичко вредновање. Реформа није самим тим тапија на напредније, успешније, квалитетније решење. Може се догодити да реформа произведе лошија решења од постојећих. Намере реформатора нису од веће важности за оцену реформских пројеката, већ њени практични резултати.

За потпуније разумевање појма реформе образовања разликоваћемо „унутрашње” и „спољашње” елементе реформе. Унутрашња реформа образовања обухвата промене у оквиру образовног система, а спољашња реформа прилагођавање образовног система структурним друштвеним променама (привредна, морална, кадровска обнова). Између унутрашње и спољашње реформе не постоји нужна зависност. Могућно је да пројектанти реформе обрате пажњу само на педагошко-дидактичке структуре образовног система а да при томе пренебрегну политичку власт која одређује вредносни правац развоја друштва. Од степена усклађености унутрашњих и спољашњих реформи зависи и квалитет реформских подухвата. У том смислу циљеви реформе образовања треба да буду: а) ваљана примена знања, б) повезивање различитих знања, в) развој мишљења. Васпитна компонента образовања је незаобилазна у образовном систему.

Шта обухвата реформа образовног система? Иновација наставних планова и програма најчешће представља предмет разговора о реформи. Какав и колики садржај знања и вредности треба да обухвати наставни план и колико времена (часова) треба издвојити за обраду наставних јединица, спада у оне образовне теме које непрекидно изазивају пажњу стручне и шире јавности. Питање регрутације и професионалног усавршавања наставника је такође предмет иновативних замисли (Аврамовић и Вујашић, 2010). Тврдња о кључном значају наставника за квалитет наставе потврђује се и великом реформском енергијом која се улаже у ово питање. Упис, успех-неуспех, казна-награда, оцењивање ученика део је разговора о иновацији. Дидактичко-методичка средства наставе нису ништа мање значајно питање. Пиатње које се односи на то какви су уџбеници и друга наставна средства не може да заобиђе ниједан истраживач образовног система. Свака иновативна замисао мора да укључи у своје поље разматрања и евалуацију без које нема квалитета.

Реформска (иновативна) замисао мора да се одвија на пет нивоа: а) реконструкција система образовања, б) унапређивање квалитета и ефикасности наставе, в) обезбеђивање средстава, г) доживотно учење и нове технологије образовања, д) образовање и друштвена једнакост.

■ 0 појмовима иновација и имплементација

У широким јавним и научним расправама о реформи образовања у Републици Србији два појма су најучесталија – иновација и имплементација. Ове две речи су се уселиле у наш свакодневни и стручни језик на начин да представљају не само знак учености, већ и формулу за решавање крупних питања наставе и образовања. Формалнолошички то није спорно. Да бисмо нешто променили, потребна је иновација, а да би промена била остварена, потребна је имплементација. Да најпре изложимо значења ових појмова, а потом да размотримо неке стварне и могуће проблеме у образовању.

Иновација је нека идеја, замисао која се ствара, шири, усваја и примењује. Она се односи на побољшања постојећег система образовања са становишта циљева, метода, облика рада, средства и техника рада. Иновација је увек уношење нечега новог у школски систем и праксу. Можемо да разликујемо иновацију усмерену на циљеве и усмерену на образовне методе и поступке (Vilotijević, 2008; Vlahović, 1994). Значењско језгро концентрисано је око свесне, планске позитивне промене постојећег стања у образовању и васпитању. Другим речима, иновација је промена која унапређује постојећи систем. Примера ради, иновација је ако у образовни процес укључимо стандарде и евалуацију.

Иновација је стална напетост између старог и новог. Њено идејно језгро је у томе како направити корак другачији од затеченог. Када се исправља део или целина система образовања, онда говоримо о променама. Када се мења део наставног програма или начин руковођења образовном устаномом. Разликујемо *структурне (губинске)*, као што су концепција образовања, начин финансирања, образовне политике, однос ученика/студента и наставника, организација школе, кадровски избори и *парцијалне* попут увођења новог предмета, начина усавршавања наставника. Дакле, иновативне промене у образовању могу да буду различитог обима, садржаја и усмерења али оне нису самим тим и део развоја. Сваки *развој*, па и развој образовања, подразумева напредовање, побољшање у одређеној фази деловања за које одређена власт или друштвене снаге преузимају одговорност. Иновација образовања може да се одвија на два нивоа: 1) повезаност образовања са економијом, државом, демократијом, европским интеграцијама, 2) наставни програми, методе рада, наставници, ученици/студенти, евалуација.

Појам *имплементације* означава остваривање неког стандарда, реализацију постојећег или иновираног стандарда. Нешто што је прихваћено

као иновација потребно је остварити. Значење овог појма је инструментално. Другим речима имплементација је поступак *посредовања* између иновације (стандарда) и практичара (наставника у пракси). Којим средствима и на који начин остварити оно што је прихваћено као ново? Средства су техничка, финансијска, кадровска, процедурална. Када у школи треба нешто имплементирати, организују се састанци и обуке са представницима школа. У поступку имплементације нема места за питања, дискусије око иновације. Напросто, мора се остварити оно што је *ново*.

■ Стандарди квалитета и њихова имплементација

Иновације и имплементацију треба посматрати као део настојања да се квалитет образовања унапреди. У том циљу иновација се обликује као одређивање образовних стандарда (Ђурић, 2014). Циљеви квалитета образовања дефинисани су у Закону о основама система образовања и васпитања (*Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, 2012) на следећи начин: 1) одређивање образовних стандарда, 2) оспособљавање школа да врше евалуацију и самоевалуацију образовних постигнућа, 3) континуиран професионални развоја наставника, 4) осавремењивање наставних планова и програма. Стандарди квалитета у образовању обухватају квалитет школске (васпитне) установе и квалитет програма (услови – процеси – компетенције – исходи). Квалитет наставног плана и програма (уџбеника) концентрисан је на структуру програма, циљеве, компетенције, процедуре, оцењивање наставног особља, организациона и материјална средства, контролу квалитета. Стандарди квалитета образовања обухватају, генерално говорећи – услове, средства, извршиоце и кориснике. Проблем са дефинисањем квалитета образовања на нивоу стандарда готово да не постоји. Проблем се јавља када треба те стандарде испунити. Формално, они се испуњавају без већих проблема. Међутим, реално, увек се могу поставити питања квалитета испуњености стандарда.

□ Како остварити стандарде? Шест примера

Пример бр. 1: Имплементација стандарда квалитета уџбеника и наставних средстава. На основу којих показатеља (индикатора) оцењујемо присутност квалитета (стандарда) у уџбенику. Путем одговарајућих индикатора. Узмимо пример уџбеника за основно и средње образовање. Како се иновира квалитет

уџбеника? Конструкцијом стандарда за оцену квалитета (постоји 7 важећих стандарда) а то су заправо услови које треба да испуне аутори (издавачи) уџбеничког текста. Показатељи су јасни, али није јасна имплементација наведених стандарда. Они захтевају низ додатних посебних показатеља. Другим речима, питање је како у уџбеничком текст, примера ради, препознати обележја културног и националног идентитета или принципе демократије, људских права и толеранције. Са становишта имплементације, питање је какве су то специфичне карактеристике идентитетских и недискриминаторних стандарда квалитета уџбеника.

Пример бр. 2: Имплементација стандарда компетенција за професију наставника, (васпитача и директора – конкурси, обука) и њиховог професионалног развоја. Наставничке компетенције су капацитет појединца који се исказује у вршењу сложених активности у образовноваспитном раду. Компетенције представљају скуп потребних знања, вештина и вредносних ставова наставника. Наставничке компетенције се одређују у односу на циљеве и исходе учења и треба да обезбеде професионалне стандарде о томе какво се поучавање сматра успешним.

- а) Објављен је *Правилник о стандардима компетенција за професију наставника и њиховог професионалног развоја* (Pravilnik o standardima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja, 2011) који даје смернице запосленима и институцијама за самопроцену и планирање сопственог професионалног развоја, за креирање плана стручног усавршавања на нивоу установе, као и за унапређивање праксе професионалног развоја наставника од иницијалног образовања, преко увођења у посао, лиценцирања до напредовања у звања.
- б) Објављен је *Правилник о сталном стручном усавршавању наставника, васпитача и стручних сарадника* (Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika, 2017). Саставни и обавезни део професионалног развоја је стручно усавршавање које подразумева *стицање нових и усавршавање постојећих компетенција* важних за унапређивање образовноваспитног рада и неге деце. Наставник, васпитач и стручни сарадник обезбеђује структуру од 120 бодова стручног усавршавања за период од пет година тако што остварује најмање по 16 бодова похађањем облика стручног усавршавања који развија компетенције за: (1) уже стручну област, (2) поучавање и учење, (3) подршку развоју личности детета и ученика, (4) комуникацију и сарадњу.

- в) *Портфолио професионалног развоја запослених у образовању.* Правилником о сталном стручном усавршавању и стицању звања дефинисана је обавеза формирања портфолија од марта 2014. године. Портфолио је, према одређеном критеријуму, брижљиво организована и развијена збирка разноврсних материјала која даје слику о томе шта наставник, васпитач или стручни сарадник зна и може да уради, одсликава његова постигнућа, професионално искуство, ставове и размишљања. Наставник, васпитач и стручни сарадник систематично прати, анализира и вреднује свој образовноваспитни рад, *развој компетенција*, своје напредовање и професионални развој и чува у одређеном облику (штампаном или електронском) најважније примере из своје праксе, примере примене наученог током стручног усавршавања, лични план професионалног развоја.
- г) *Планирање стручног усавршавања на личном нивоу и нивоу установе.* Стручно усавршавање наставника, васпитача и стручних сарадника *установа планира* у складу са потребама и приоритетима образовања и васпитања деце и ученика, приоритетним областима које утврђује министар надлежан за послове образовања и на основу сагледавања нивоа развијености свих компетенција за професију наставника, васпитача и стручног сарадника у установи. *Лични план професионалног развоја* наставника, васпитача и стручног сарадника сачињава се на основу самопроцене нивоа развијености свих компетенција за професију наставника, васпитача и стручног сарадника.
- д) *Стандарди за одобравање програма и осталих облика сталног стручног усавршавања.* У формуларе за пријаву и процену програма сталног стручног усавршавања пристиглих на Конкурс Завод за унапређивање образовања и васпитања је уградио индикаторе који се односе на компетенције које се развијају датим програмом.
- ђ) *Стандарди компетенција директора установа образовања и васпитања.* Компетенције директора дефинисане су као функционално интегрисана знања, способности, вештине и систем вредности који су основа за успешно обављање послова и задатака у установама предшколског, основног и средњег образовања и васпитања. Стандарди компетенција директора утврђују оне критеријуме којима се обезбеђује успешно управљање, организовање, руковођење, извршавање и контролисање рада наведених установа. Донет је *Правилник о стандардима компетенција директора установа образовања и васпитања* (Pravilnik

o standardima kompetencija direktora ustanova obrazovanja i vaspitanja, 2013). У поступку израде су и следећа два правилника: 1) Правилник о полагању испита и стицању лиценце за директора установа образовања и васпитања, 2) Правилник који регулише стручно усавршавање директора.

Пример др. 3: Имплементација наставних планова и програма усмерених на исходе у 165 школа Републике Србије. Реч је о примени новог приступа настави усмереној на учење и развој компетенција у основном и општем средњем образовању. Учење је усмерено на остваривање исхода и стандарда постигнућа и развој њихових компетенција (међупредметне и предметне) а не на остваривање садржаја предметних наставних програма. Како се примењује нови приступ описано је у Правилнику о програму огледа за примену приступа настави усмереној на учење и развој компетенција у основном образовању и васпитању, гимназији и општеобразовном делу средњег стручног образовања и васпитања (Pravilniku o programu ogleda za primenu pristupa nastavi usmerenoj na učenje i razvoj kompetencija u osnovnom obrazovanju i vaspitanju, gimnaziji i opšteobrazovnom delu srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja, 2014). Комисије пишу исходе за сваки предмет. Оглед се остварује у школама вежбаоницама (41) и школама у Огледу (124). Имплементација захтева припрему школа, наставника и стручних сарадника, родитеља, директора и просветних саветника школских управа Министарства путем разноврсних облика стручног усавршавања (обука) и израде приручника и других стручних материјала.

Пример др. 4. Имплементација матурских и завршних испита по новом концепту. Имплементација матурских и завршних испита по новом концепту подразумева проверу да ли је ученик, по успешно завршеном трогодишњем и четворогодишњем образовању, стекао квалификације прописане стандардом и програмом прописана знања, вештине, ставове и способности, тј. главне стручне компетенције за занимање(а) за које се школовао у оквиру образовног профила. Нови концепт подразумева уједначавање реализације испита на националном нивоу и унапређивање квалитета оцењивања.

Пример др. 5. Имплементација пројекта „Унапређење квалитета, обухвата и релевантности образовања кроз модернизацију система средњег стручног образовања и обука у Србији“. Пројекат се финансира кроз Инструмент за претприступну помоћ (ИРА, 2012) и ЗУОВ реализује обуке наставника за спровођење матурских и завршних испита по новом концепту. Дакле, пројекат (као облик иновације) се одређује као унапређивање и

модернизација средњег стручног образовања или као наставак реформских активности. Пројекат о коме је реч треба да се имплементира. Којим корацима?

1. Припрема постојећих образовних профила који ће се имплементирати у 140 школа.
2. Имплементација активности чији је циљ унапређивање управљања у систему средњег стручног образовања.
3. Имплементација концепта завршног и матурског испита у средњем стручном образовању.

Имплементација нових наставних планова и програма заснованих на исходима представља увођење наставних планова и програма развијених на основу потреба тржишта рада и стандарда квалификација. Основна разлика у односу на класичне програме је заснованост на исходима учења и као таква захтева специфично планирање, организацију и реализацију у школама. До сада су преведена из огледа у систем укупно 33 образовна профила у средњим стручним школама. За наставнике школа организује се обука за имплементацију наведених програма.

Пример бр. 6. Имплементација додатних стандарда и индикатора квалитета рада стручних школа и школа за образовање одраслих. Наведена имплементација представља увођење, поред општих стандарда, и додатних стандарда за вредновање квалитета рада школа и установа за стручно образовање и образовање одраслих. Оквир квалитета који укључује и додатне стандарде служи за процесе самовредновања и екстерног вредновања школа. У току је израда Правилника који регулише ову област.

Дакле, када је реч о *врстама* имплементације разликујемо: индивидуално-наставничке, школско-образовне, управљачке. Подручја имплементације могу бити у наставним плановима и програмима, организацији наставе, наставничкој делатности, образовној политици. Нивои промена су установа образовања, локална самоуправа, регионални центри, државна образовна политика. Када се догоди промена, она се прихвата, тј. ритуализује (иновација) или се одбацује (отпори). Снаге које спроводе рутинизацију настоје да то ураде најпре са одговарајућим облицима организације, а потом и вредностима. Иновације и имплементације се разликују и према променама великих размера (велике организације, системи, образовна политика, вредности, процеси међународне стандардизације) и променама малих размера аструктурални типови –термин Жоржа Гурвича.

■ Закључци и педагошке импликације

Иновација и имплементација јесу део реформских замисли образовног система као и појединих делова система. Имплементација је пратилац сваке иновације. У нашој анализи користили смо следеће примере имплементације: 1) стандард квалитета уџбеника, 2) компетенција наставника, васпитача, директора, 3) наставни планови и програми, 4) матурски и завршни испит, 5) пројекати. Од средстава имплементације користе се: 1) правилници, 2) обуке, 3) индикатори, 4) планирање. Међутим, иновација и имплементација су скопчани са организационим, финансијским, кадровским проблемима. Важно је избећи привид да је са иновацијом и имплементацијом ствар завршена. Мора се разликовати текући и структурни процес у образовању. Колико је иновација успешна а колико неуспешна ствар је методичког вредновања. Исто важи и за имплементацију. Могућно је да су коришћена погрешна средства за остваривање неке новине.

На основу досадашњих разматрања могуће је извести и неколико препорука.

- Прва препорука је концептуална. Иновације, стандарди компетенције, имплементација потребно је теоријски утемељити. Одредити време иновативне промене – да ли је кратког или дугог трајања.
- Образовну политику треба у највећој мери да креирају стручњаци, практичари уз помоћ доносилаца одлука.
- Кадрови који обављају имплементацију треба да прођу кроз системску обуку. Јединица за имплементацију пројекта треба да организује састанке са представницима школа.
- Препознавање отпора према променама. Актери отпора се препознају на два нивоа. Први је стручно или мање стручно оспоравање сазнајне стране иновације и имплементације. Други произлази из неразумевања, оскудног знања у примени иновација. Потребно је активно их суочити са знањима о стандардима, знањима о имплементацији.
- Откривати скривене интересе актера у образовању. Ти интереси могу да буду политички, идеолошки али и материјално-финансијски.
- Иновације и имплементације захтевају процесуалност, а не тренутну примену. Приступ стандардима и њиховој примени не сугеришу окончаност посла, завршеност. Свака имплементација стандарда отвара нова питања и дилеме.

- Имплементације не може да се остварује без евалуације. Уколико овај корак изостане, брига о иновацији и њеној примени може да буде узалудна.

■ Литература

- ☞ Avramović, Z. (1999). *Udžbenik, kultura, društvo*. Užice: Učiteljski fakultet.
- ☞ Avramović, Z. (2003). *Država i obrazovanje*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- ☞ Avramović, Z. (2013). *Obrazovanje u tokovima društva znanja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- ☞ Avramović, Z. i M. Vujačić (2010). *Nastavnik između teorije i nastavne prakse*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- ☞ *Deset godina reformi* (1995). Beograd: Ministarstvo prosvete.
- ☞ Đurić, Z. (ur.)(2014). *Unapređivanje obrazovanja i vaspitanja*. Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, Beograd
- ☞ Kovač-Cerović T. i Levkov Lj. (ur.) (2002). *Kvalitetno obrazovanje za sve – put ka razvijenom društvu*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta RS.
- ☞ Malinić, D., Komlenović, Đ. i Stanišić J. (2013). Uticaj implementacije obrazovnih standarda na ocenjivanje i postignuća učenika: očekivanja nastavnika. *Nastava i vaspitanje*, 62(4), 576–590
- ☞ Potkonjak, N. (2000). Osnovni problemi u pokušajima reforme nastave tokom 20 veka. *Nastava i vaspitanje*, 49 (1-2), 41-48.
- ☞ Pravilnik o stalnom stručnom usavršavanju nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika (2017). *Službeni glasnik RS*, br. 81/2017.
- ☞ Pravilnik o standardima kompetencija direktora ustanova obrazovanja i vaspitanja (2013). *Službeni glasnik RS*, br. 38/2013.
- ☞ Pravilnik o standardima kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja (2011). *Službeni glasnik RS - Prosvetni glasnik*, br. 5/2011.
- ☞ Pravilniku o programu oglada za primenu pristupa nastavi usmerenoj na učenje i razvoj kometencija u osnovnom obrazovanju i vaspitanju, gimnaziji i opšteobrazovnom delu srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja (2014). *Prosvetni glasnik*, br. 11/2014.
- ☞ *Strategija razvoja kurikuluma u obaveznom i srednjem obrazovanju* (2003). Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta.
- ☞ Vilotijević, M. (2008). *Inovacije u nastavi*. Vranje: Učiteljski fakultet.
- ☞ Vlahović, B. (1994). *Transfer inovacija u obrazovanju*. Učiteljski fakultet, Beograd.
- ☞ Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2012). *Službeni glasnik RS*, br. 68/12.